

Улуу Кыайы 70 сылыгар

ИНИ-БИИ МАКААРАПТАР

“Коммунизм кыһата” кэлхуос учадастага билиһинитэ Улахан-Күөл бөлүөлүгэ. Хатыннаах алаас аҕыс иш-бин улааттара Аја дойдуну коммуэсүү уоттаах сэрингэ барбыттара. Ити 1941 сыл, мин 10 саастаахым, оскучага сага кшрбиг дьылым этэ. Холу Сылан, Уе-Адан бьаһыгар олохсуйан оюрбушут. Макаар оюнньор Хатыннаах алаас сыйылык сиргэргэ дьы-уог туттан, ойо-уруу торотон, ынах, сыгы нигэ, ыал буолан оюрбута.

Мин Улуу Кыайы 70 сылын көрсө, ити Хатыннаахтан уоттаах сэрингэ ытырылган барбыт Макаар оюнньор бис оюрбурттан иккн улахан улааттарын баһылайга уолна Бүтүчүсөн улааттарын аҕыс ини-бии дьоннор тустарынан кылас астын оюробун.

Сэрин итингэ ити Хатыннаах алаһыгар дьоммут эбик ынаҕа, сылтаны итгиллэрэ, ол оюн аһаан, таптан оюрбушут. 1941 сыллаахха саҕаламмыт уоттаах сэрин уолна 1939 сыллаахы суг-кураан сылар эбик кыһини сүбүтү элэ, иккери согон барбытара, олох-дьаһах алд-аммыта, дьы-уог кураанахсыйан, кырданга дьон кыйыт ити алаастарга, сыйылыккара оюрбог алдархай алааах юмгөрө кэлбиттэрэ. Колхустарга үлөһит илии тийбэт, оюрлор, оюнньоттор, эмэхсингэр эр олоху салгыыр сүрүн үлөһит күүс буолбутара.

Макаар улахан уол, оччотобута “кэлхуос стахановеца” Баһылайга алта оюркөөр: иккн кыыс, түөрг уол. Кинилэргн сэрингэ иккн уол, биир сэгнэ барбыттара. Оюнньор бөйгө 80-ча саһыттан тахсан баран, 1938 сыллаахха ышпан олбүтэ. Ийэлөр, Макаарна Дарви Дмитриевич, ити үс оюрлорун сэрингэ алаарбыта. Билгөн турар, ийэ кыһи, ыһыра-сонгуура эбик этэ.

Улахан уол Семен Васильевич-1, Николай Васильевич дорубууларынан, кырдарастарынан да буолуо, сыһылынан хаалбытара.

1. Сэрингэ, 1941 сыл апырдак ыйын 15 күнүгэр, Гаврил Васильевич Макаров бастакы ытырылган барбыта. Кинини улахан Хабырыыс дьон ааттааһыра,

“Коммунизм кыһата” кэлхуос биир туруу, күүстээх үлөһитэ этэ. Олох-маска үлөһит-үлөһит, кэлхуоска булчутунан сыһыара. Булт тэриин бөйгөт оносторо: оскотто, чаархаана, айагалдаһый буолара. Бастаг булчут буолан быһанын куруутун толорор эбит, куоракка аралдьыйанан тьл эппиттэрин туһунан, атам Даримей оюрбөр юксир буолара. Сэрингэ барар саһылар “Өг күүлэ” дьон алаастан эбик андыны бултаан сыйылык ыалларын, аймахтарын магарбааа күндүлээн турарга эбит. Бөйгө аҕыйах саналаах, кыра уоруктээх кыһи. Ити барыаһын сыл, 2-с парасейкай кавалерийскай 135-с полкпалар сэрингэ, ахсынны ый 11 күнүгэр 1941 сыллаахха, сэрин хонуутугар окурбуг. Ханна коммулүбүтэ билиһит, ыйаһылаах.

2. Макаров Гаврил Семенович, Баһылайга улахан уолун Макаров Семен Васильевич-1 уол буолар. Бу кыһи, Аччылый Хабырыыс дьон ааттаа. Ајага уус буолан, Семен куоракка дьы-уог тутуугар үлөһит эбит. Оюн уол Аччылый Хабырыыс эмгэ куоракка, тууга үлөһитэ. Кини 6-7 кылаах уоруктээк буолан, нууча тылан үчүгүлүк бигэр этэ. Сэрингэ 1943 сыл бос ыйын 24 күнүгэр барбыта, юргөтө суох Сэгэ ыйан ордук сэрингэ баран, 1944 сыл тохсунньу ый 9 күнүгэр баһыран, госпиталга киирэн эмгэ сытан олбүт. Сырань куоракка коммулүбүт. Ајага уолун туһунан итгн баран, ыалдан олбүтэ.

3. Баһылайга оюнньор кыра уол, Макаров Семен Васильевич-2, 1943 сыл бос ыйыгар ытырыллыбыта. Ийгэ Дарви эмэхсин, кыра уолу баран улахан кыа аймана хаалбытын ойдуубун. Көрөр, итгэр-аһтар кийилэрэ кини эр этэ буоллаа. Кини 57-с тусга саперный батальонга сулуусуланан, Япония сэрингэ-тэргэлибүтэ. 1946 сыл бос ыйыгар эргиллибүтэ. Сэрингэ илгөт, салайар үлө, кэлхуос биригдэнириттэн саҕалан үлөһитэ. Семен Япония сэрингэ 888 нүмөрдөөх 4-с стрелковий полкка пулеметчынан сылдьыбыта. 30 кийилтөөх,

3-отделениелээх ротка, сахаларга иккн буолан, Мугудайтан Васильев Николай (Хартай) дьон тэһини сылдьылытара. Семен Васильевич улахан ологу оюрбута, үлөһи даҕаны үлөһитэ. Кэргэни Макарова Александра Прокопьевна кытары 50 сыл бигэр оюрон, “Кыһыл комүс” сыбайыларын тэрийбиттэрэ, 12 овору торотон ыал оюргобуттара. Семен 26 сыл сылгыһыттан элгитэ суох үлөһитэ, хае да сыл республика “Чемпион сылгыһыта” буолбута, IX-е ппистка кыйылыаа. Үлө, сириниттн ийи порук хаһайыстыбаан быастанылар Москва бира сыйы-быта. Кини 40 сэгиттээх, 10 хос сэгиттээх, 2003 сыллаахха, шараан ырылтан 83 саһыгар олохтон туорабыта. Кини оюрон, үлөһтн кыһи оюрон оюркө, сэгиттэрэ салгылар. Иккн уол туе-туһунан баһылай хаһайыстыбаан тэригнэр таһарылаахтык үлөһи сылдьалар. Биир уол Василий учааак баһылытан үлөһит. Аһан оюрлор, кырталары быраһыан, учууларын, эргөн үлөһиттэрин, порук хаһайыстыбалар айа-тула сылдьалар. Семен Васильевич, Аја дойдун II-с степен-нөөх уорданынан, эбик бөйбүой, үбүлүйүтөй

металлорган наҕараадаммыта. Кэргэни Александра Прокопьевна – Герой-иыт. Кинилэр тэһингэ бонустуах ышара. Александра Прокопьевна билиһи 81 саһыгар оюрлорун, сэгнөһүн, хае сэгиттэрин таптааларыт ууттанан, сүбэ-ама буолан оюрлоругар оюрор. Оюн Баһылайга сэрингэ барбыт үс улаатарытан иккн, сэрин тэһонугар хаалбытара.

4. Макаар иккис уол Петр (Бүтүчүсөн) – кэлхуосаах, сир солоһунунан дьарыктанар, бөйгө бас билор соһуктаах этэ. Кини сэгтэ оюрлоо: 6 уол, биир кыыс. Бис улахан уол сэрингэ ытырыллыбытара, биир 7 саастаах уол дьыһийи, 15 саастаах Сүөкүчүлүнн хаалбыттара. Бүтүчүсөн ити юмгө эмэхсингэ Анһылан, баһыла саһырыл дьон этитэр. Кинилор улахан уолдара,

Макаров Михаил Петрович-1, 1942 сыл бос ыйын 22 күнүгэр сэрингэ ытырыллыбыта. Быларгылаы учуутал уоруктээх этэ. Чураһыла иккн уорук сааһылар үлөһи сыдан барбыта. Кини сэрингэ 1945 сыл ахсынны 12 күнүгэр эргилибүтэ. Сэрингэ үс сытан ордук юргөт сылдьыта. Эбик куоракы босхокулутун туһунан кшкирэ. Бастаан кшгн да байыла, Хатыннаах алааска оюрдохуутун дойдутун, аһыһыгар тохто сылдьабыт. Чураһыла, юргөт оюрлорун кытары оюрор этэ. Оюн аҕар Даримейгэ уол ити быраша Семен Васильевича юксир юксонин, сэрингэ сыраһыан баһылаһын итгилитим. Кини оюн Кыайы паратыгар, Чечелокхын юни куоратыгар Пригиза сылдьыттан туһунан чуолкай ойдуубун. Берин туһунан юксэллор этэ дьыла, оюн тийбиз-тиньбөһүн итгилгэ билиһи. Хамаһырылган сылдьыт юрдук юксир, нуучалар, аһан да омур сэрингэ харса-хабыра суох окуралларын, булгас ойлорун оуе бигэрэ юксирэ. Оюн кэргнэр Михаил Петрович бис бөйбүой металлорган корбүтүм. Мин аҕар юксиритэр, Чураһыла үтэ юксннннн туһунан этэр, бигэр носломааа. Баһылай окурт үлөтэ дьыллор, иккн эргннгэ аһаһыт эбигисейтэ. Оюн убайыт Михаил Петрович Аја дойдуну коммуэсүү Улуу сэрингэ бис бигэрэ-торобуттаригн үс буолан сэрингэ киирбит быраһылаһартан соһотон эргилибүтэ, иккн уол сүрөдэ суох сүмүтүтэ, иккн уолу дорубуулар сытан эргилибүтэрэ.

Бу алаһылаах, улаһылаах сэрин ыһыан аһы улахан ологу аймахыт, алдатыла хаһан даҕаны умуксуу суоҕа бар дьоммут, баар аймах-билэ дьоннор суох буолбут убайларыт аҕаларын сырыах суолларын салгыаһара, үлөһи оюртэ.

А.Е. МАКАРОВ,

үтэ, тьыт бигэртэ, порук хаһайыстыбаан үлөһтөх үлөһит, республика Бонустуах бигэртэ.

